

ЄВРОПЕЙСЬКІ ВИМІРИ МУЗИКИ «CLASSIC IN JAZZ»

У статті розглядаються особливості «оджазовування» класичних музичних творів представниками європейських джазових шкіл – французької, польської та української.

Ключові слова: джаз, європейський джаз, джазінг, європейська професійна музична традиція.

В статье рассматриваются особенности «оджазирования» классических музыкальных произведений представителями европейских джазовых школ – французской, польской, украинской.

Ключевые слова: джаз, европейский джаз, джаздинг, европейская профессиональная музыкальная традиция.

In the article features are examined the «jazzing» of classic pieces of music are probed by the representatives of European jazz schools – French, Polish, Ukrainian.

Key words: jazz, European jazz, jazzing, European professional musical tradition.

Специфіка джазу як виду імпровізаційної музики визначається його походженням, тобто якісним синтезом європейської та позаєвропейської музичних культур, а також подальшим унікальним процесом його розвитку. Результатом цього стало переважання творчого початку та поступовий вихід джазу за межі культурних і територіальних кордонів. Історія джазу базується на «мікстовому» фундаменті цього мистецтва. З одного боку, це фольклорне коріння джазової культури (що за етнічними витоками також мають змішану природу), з іншого, перманентна тенденція до асиміляції завоювань європейської професійної музики.

Процес поступового просування від фольклорно-побутового музикування в бік професійного мистецтва демонструє одну з головних закономірностей розвитку джазу. Уже починаючи із 70-х рр., аспекти «чистоти» стилю в джазовому мистецтві поступово нівелюються. Серед головних причин потрібно назвати вичерпаність музичної мови джазу та у зв'язку з цим перегляд старих позицій і пошук нових ресурсів. У результаті з'явилися нові форми – «джазінг», нова імпровізаційна музика, авторський джаз.

У 60–70-ті рр. ХХ століття відбувається становлення *європейської джазової школи*. Саме в цей період європейський джаз заговорив власною мовою, змішаною на класичній і фольклорній спадщині Старого Світу не меншою мірою, ніж на американських джазових ідіомах. Європейців спокусило в джазі те, що він повернув до музики імпровізацію, яка майже зникла на початку ХІХ століття, але ще досить природну для епохи Й.С. Баха,

Д. Скарлатті, А. Вівальді. Бачення джазу як сучасної імпровізаційної музики та вивчення його коріння, його прямої спорідненості з фольклорними традиціями американських негрів спонукали музикантів різних країн до з'єднання джазу з фольклором своїх народів.

З ускладненням джазової мови європейський джаз зближується з тим, що характеризує європейську академічну школу ХХ століття, — ідеями А. Шенберга, алеаторикою, конкретно й електронною музикою, творчістю К. Штокгаузена, Л. Ноно, Дж. Кейджа та багатьох інших композиторів. Сьогодні можна говорити про появу «нового академізму», в якому важко виділити джазові або класичні елементи. І це природно: представникам Старого Світу, спадкоємцям колосальної культурної традиції такою музичною мовою легше і говорити, і розуміти її.

Одною з характерних форм поєднання академічної музики та джазового мистецтва стало для європейського джазу 60–70-х рр. явище джазінгу — [термін У. Сарджента (від англ. *jazzing the classics* — «оджазовування класики») — обробка, аранжування або виконання в джазовій манері тем або творів композиторів — класиків в цілому][5].

Одним з потужних поштовхів до впровадження в практику джазових музикантів джазінгу як стилістичного прийому і мовного орієнтиру були не лише внутрішні процеси професіоналізації (академізації) самого джазового мистецтва, але й активні синтетичні за характером міжкультурні взаємодії, що йдуть з боку не лише джазистів, але й академічних музикантів, які зацікавилися джазом в першу чергу через його демократичність та відкритість.

Перші зразки джазінгу мали вигляд «обробки» або «транскрипції» класичних творів. Але згодом джазові обробки класики набувають більш індивідуального оригінального вигляду й перетворюються на повноцінні джазові інтерпретації, які стали називати «Classic in Jazz» (класика в джазі). Найяскравішими представниками цього напрямку стали Жак Лузьє (Jacques Loussier) та «Свінгл Сінгери» (The Swingle Singers).

Жака Лузьє інколи називають Йоганом Себастьяном Жаком. Як діяльність будь-якого першовідкривача, що намірився зламати звичні засади, творчість французького музиканта миттєво викликала полярні оцінки — від досконалого неприйняття до захоплених відгуків. Він закінчив Паризську консерваторію по класу фортепіано. Ще під час навчання Жак інтерпретував свого найулюбленішого композитора Й.С. Баха в джазовій стилістиці. Саме ці імпровізації вирішили його подальшу творчу долю.

Свою кар'єру він почав наприкінці 50-х. Як відомо, це був час найсмівливіших експериментів в музиці. Досить згадати кумира Жака Лузьє — чудового джазового піаніста Джона Льюїса (John Lewis) та його Modern Jazz Quartet, що перейняв принципи барочної композиції та досяг великої популярності.

Перший альбом «Play Bach» (Виконуючи Баха), що триває трохи більше ніж півгодини, було видано в стерео-форматі. Він містив сім уривків з «Добре темперованого Клавіру» та класичний хіт — органну «Токату і Фугу» ре-мінор. Це був перший в світі альбом, цілком присвячений класиці, перероблений в

стилі джаз. У незвичайній стилістиці він став сенсацією: змішування священного «адепту» класичної музики з андеграундною культурою джазу шокувало багато пуристів. Але компанія «Десса» знову і знову записує тріо Луз'є: в 1960, 1961, 1963 та 1965 рр. У 1965 р. був записаний Live з концерту, що відбувся в Театрі на Єлисейських Полях.

В той же час Жак Луз'є звертається й до симфонічних творів: концерт для скрипки, п'єси для струнних («Les tableaux venitiens»), балет («Trois couleurs», деякі з його п'єс записані на CD). У 1993 р. вийшло два нових альбоми музики Баха у виконанні Жак Луз'є Тріо, ще один – в 1994 р., а потім – в 1996р.

Перейшовши на лейбл «Telarc», Жак Луз'є звертається до творчості А. Вівальді – окремих диском виходять «Пори року». «Мені було потрібно більше тридцяти років, щоб впоратися з Бахом, і ще декілька років, щоб уявити, як же підступитися до інших композиторів. Сьогодні я відчуваю, що така техніка може бути пристосована до будь-якого композитора. Головне полягає в тому, щоб випробувати пошану до початкових тем і, даючи собі свободу в імпровізації, досягати якнайкращого балансу» [6].

У творчому доробку музиканта на сьогодні – Равель, Саті, Дебюссі, Гендель, Бетховен, Шопен. Але якщо в музиці Баха принципи композиції, заснованої на імпровізації, приводили до нормального джазового розвитку в стилі бі-боп, то з імпресіоністами Луз'є довелося вчинити вже абсолютно в композиторському дусі.

Ансамбль «Свінгл Сінгєрс» було створено на початку 60-х рр. у Парижі американцем, –Уордом Свінглєм (Ward Lamar Swingle), який приїхав до Парижу удосконалюватися по класу фортепіано. В 1962 р. він організовує популярний у ті роки вокальний склад а cappella для озвучення записів Едіт Піаф та Шарля Азнавура, але який врешті-решт починає співати фуги Баха. Трохи пізніше до вокалістів додають контрабас та ударні.

У 1963 р. The Swingle Singers зробили свій перший запис «Jazz Sebastian Bach» на Philips, передбачаючи, що ця платівка стане сувеніром для друзів й родичів. Але вийшло так, що народився новий стиль «свінгл-сінгінг», і запис отримав GRAMMY. Цей стиль вимагав точного тону, акуратної інтонації, вокальної гнучкості та хорошої техніки поводження з мікрофоном. Такі митці як Глен Гульд, Ела Фіцджеральд, Ієгуді Менухін, Дізі Гіллеспі відразу визнали Swingle Singers. Прелюдії та фуги Баха у виконанні The Swingle Singers звучали природно, подібно до стилю Луї Армстронга. The Swingle Singers знайшли загальні риси між музикою бароко та джазом: ритм, імпровізація, строгий темп[7].

До цього часу Баха в джазовій обробці ще ніхто не наважився співати (Жак Луз'є паралельно дійшов до об'єднання музики Великого майстра з джазом, але в контексті інструментального складу). The Swingle Singers стали активно гастролювати і між концертами записувати альбоми. Всі твори – від мадригалів Баха до Моцарта, Генделя, Бетховена, Шопена вони співали в своїй притаманній їм інтимній манері, інколи додаючи інструменти: контрабас та ударні.

У музичному співтоваристві Уорд Свінгл незабаром стає визнаним революціонером та новатором. З 1973 р. колектив базується в Англії та поступово розширює свій репертуар – ансамбль співає значно більше традиційного джазу, рок, «Бітлз», авангарду і world music.

За всю історію існування (42 роки) The Swingle Singers зробили 972 джазові обробки класичної музики, записали понад 50 альбомів. До цього часу колектив представляє високий клас виконання і зберігає традиції, закладені засновником Уордом Сінглом.

Велика заслуга в царині музики «Classic in Jazz» належить польському джазу, що відбилося у так званому «шопенівському напрямку». З усіх стилістичних напрямків, які розвивалися в польському джазі у минулому і розвиваються досі, найоригінальнішим і найближчим польській традиції є «шопенівський напрямок», що не має відповідника за кордоном, тобто джазові інтерпретації музики Фридерика Шопена.

Шопенівський напрямок у польському джазі представляють, у першу чергу, Анджей Ягодзінський, Лешек Можджер і Влодзімеж Нагорний.

Піаніст, композитор і аранжувальник Анджей Ягодзінський (Andrzej Jagodzinski) на сьогодні є одним із найвідоміших джазових музикантів на європейському континенті. Випускник варшавської Музичної академії імені Ф. Шопена, яку він закінчив за двома спеціальностями – валторна і фортепіано, у 1979 р. отримав звання «піаніст року». Анджей Ягодзінський з 1994 р. займається переважно шопенівськими проектами (сам пан Анджей є стипендіатом імені Фридерика Шопена), створює джазові інтерпретації етюдів, мазурок, полонезів, вальсів, ноктюрнів, прелюдій композитора.

У 1993 р. Ягодзінський започатковує тріо, до якого запрошує барабанщика Чеслава Бартковського – старожила польської джазової сцени, а також контрабасиста Адама Цегельського. Саме з цим тріо було записано багато творів Фридерика Шопена. Шопенівська дискографія Ягодзінського складається з чотирьох дисків: «Chopin» (1994), «Chopin – Live at the National Philharmonic» (1997), «One more Chopin», «Metamorphoses» (1999).

Про перший альбом А. Ягодзінського один з критиків французького журналу *La Marseillaise* написав: «Цей видатний польський піаніст (який зібрав, здається, всі можливі винагороди в своїй країні) відкрив спосіб, щоб всім відомий смуток етюдів великого романтика зробити своїм» [3].

Лешек Можджер (Leszek Mozdzer) – один з найкращих польських джазових музикантів, піаніст світового класу, самобутній творець, який має власну, неповторну музичну мову. Навчатися грі на фортепіано почав у п'ятирічному віці, пройшовши усі шаблі музичної освіти. Сьогодні Можджер – всесвітньо відомий джазовий виконавець, лауреат численних престижних музичних нагород. Лешек Можджер записав диски з більшістю найкращих польських джазових музикантів, побував з концертами майже в усіх країнах світу, серед яких – США, Канада, Бразилія, Уругвай, Аргентина і Чилі.

Лешек Можджер дебютував 1994 р. із сольним записом «Chopin – Impresje» (Шопен – Враження), долучившись таким чином до «шопенівського напрямку» польського джазу. П'ятьма роками пізніше, у Франції, Можджер

випускає альбом «Impressions On Chopin». Серед численних сольних дисків – запис філармонійних концертів (інтерпретацій Шопена), що проходили у Києві та Львові. Л. Можджер використовує теми Ф. Шопена як один з багатьох елементів композиції. В його імпровізаціях вони функціонують поряд з сальсою, блюзом, регтаймом. Іноді музикант, йдучи за шопенівським взірцем, підсилює його «клімат», додає сучасні акценти (ритм, гармонію, «препаровані» тембри), при цьому зберігаючи найсуттєвіші риси оригіналу.

Піаніст, флейтист, саксофоніст, кларнетист і контрабасист Влодзімеж Нагорни вже давно є визнаним лідером серед польських джазменів. У 1967 р. на Першому міжнародному конкурсі джазових виконавців молодий саксофоніст-флейтист Влодзімеж Нагорни отримав Гран-прі з рук самого Дюка Елінгтона.

Почавши з традиційного джазу, Нагорни останнім часом захоплюється поєднанням класики з джазовим матеріалом. Він записав джазову версію твору Кароля Шимановського «Mity» (Міфи). У 1999 р. на диску була записана його програма, яка базується на творі Ф. Шопена «Фантазія на теми польських пісень ор.13», а також містить інтерпретації кількох прелюдій композитора.

До прізвищ цих трьох музикантів, що займаються джазовими імпровізаціями на теми творів Шопена, потрібно додати ще Адама Маковича, який презентує власні інтерпретації прелюдій; Кшиштофа Гердзіна, який записав альбом «Chopin» у хард-боповій традиції, використовуючи для цього стилю типове звучання джазового квінтету; Лешека Кулаковського, автора інтерпретацій багатьох творів Шопена для джазового фортепіано і струнного оркестру; Збігнева Намисловського, який паралельно з проектами на твори Моцарта (Квінтет для кларнету A-dur в переробці для джазового ансамблю) виконує свої версії творів Шопена; а також вокалістів, Лору Шафран, Уршулу Дудзяк, Марека Балата, Дороту Міськевич.

Стилістика «Classic in Jazz» доволі активно розробляється в українському джазі та пов'язана з іменами Олександра Саратського, В'ячеслава Полянського та Костянтина Віленського (Україна – Польща). У свої аранжування, де представлено об'єднання елементів класики та джазу, музиканти доволі часто залучають симфонічний склад, а також демонструють суто академічну манеру виконання.

Так, для виконавської манери піаніста та композитора К. Віленського характерним є блискуча віртуозність і майстерне володіння всім арсеналом піаністичних класичних прийомів. Оркестрове звучання роялю, фантастична техніка надають можливість деяким критикам порівнювати гру музиканта з манерою Ф. Ліста. Взагалі у творчому доробку джазмена переважає жанр фантазії (на теми В.А. Моцарта, Дж. Гершвіна, С. Рахманінова, Н. Паганіні), що, безумовно, вказує на головування в його джазових інтерпретаціях стильових рис романтизму. Концертність – це ще одна відмінна риса творчості джазового музиканта. Віленського-виконавця приваблює велика академічна сцена (майже всі виступи музиканта відбуваються у філармонійних залах). Тяжіння до масштабності задуму (Віленський-композитор) втілюється в проектах, де окрім оркестру залучено хорівий склад («Різдво в ситлі джаз»).

Піаніста В. Полянського, навпаки, приваблює сольний характер виступів, де переважає атмосфера камерності. На цей факт вказує назва одного із авторських альбомів музиканта – «Імпровізація при свічках», музичний матеріал якого становлять, окрім відомих джазових стандартів, популярні класичні мініатюри («Серенада» Ф. Шуберта, «Ноктюрн» As-dur Ф. Ліста, «Лебідь» К. Сен-Санса). Романтичний «настрій» джазових версій підкреслено за рахунок використання певних прийомів: мелодизації фактури, ліричності інтонації, салонного характеру музикування.

«Академічні» впливи яскраво представлено в опусах джазового піаніста та композитора О. Саратського. Цей музикант є автором творів для фортепіано, камерних ансамблів, симфонічного та духового оркестру, для джаз- і рок-ансамблів, музики для театру. У його творчому доробку три авторські альбоми: «Два плюс...», «Сарабанда» та «Цвіте терен». Серед них саме в альбомі «Сарабанда» (2004) досить багато класичних ремінісценцій: власні композиції автор подає у вигляді традиційних жанрів академічної музики – прелюдії, рондо, романтичної програмної мініатюри.

За словами самого музиканта: «Звучання роялю дуже тісно пов'язане в нашій свідомості з класичною музикою. Мені здається, саме це дає можливість, за бажанням, поєднувати академічну музику та джазові традиції при написанні п'єс для нього – і отримувати дійсно цікаві результати» [2].

Уже п'ять років поспіль О. Саратський виступає на сцені Національної філармонії України з авторськими композиціями як правило у супроводі камерного або симфонічного оркестрів.

Практично всі філармонійні програми джазового музиканта пройняті духом академічної музики. Так, проект «Фантазія у джазових тонах» містив авторський концерт для фортепіано з оркестром F-dur і Фантазії на теми І. Дунаєвського. Концерт написано за класичними взірцями, де в основі – принцип контрасту: частини Allegro, Adagio, Vivace. Музичний матеріал твору складається з цитат та алюзій композиторів-класиків. Віддаючи шану неперевершеному Вольфгангу-Амадею Моцарту, у фіналі свого концерту, фортепіанна партія якого вирішена в імпровізаційній манері, композитор «поспілкувався» з моцартівськими темами. Своєю «Фантазією» О. Саратський вшанував пам'ять радянського композитора-пісенника Ісаака Дунаєвського. Структурно та за змістом цей твір наближається до симфоджазу, де музичні теми показано у вигляді попури.

В іншому концерті було представлено цикл для сопрано, баритона та камерного оркестру, написаний композитором на філософські тексти молодих поетів Дмитра Александрова, Ярослава Степанкова й Дмитра Тодорка, та Сюїту для фортепіано та камерного оркестру, де функцію «джаз-бенда» виконував Національний ансамбль солістів «Київська камерата» під орудою Валерія Матюхіна. У цих двох творах музикант застосовує багато стилізацій: впливи музики Д. Шостаковича, Б. Бартока, І. Стравінського існують у своєрідному поєднанні з елементами джазу та рок-музики. А в сольних імпровізаціях О. Саратського співіснують романс, гопак, регтайм, блюз і жига.

Протягом майже столітнього періоду джазове мистецтво знаходилося в активному творчому пошуку. І не зважаючи на те, що джаз як частина загальної культури, світового музичного процесу вже визначив свій культурний простір, на сьогодні він продовжує створювати передумови для синтезу традиційного та нового, для укріплення зв'язків між різноманітними формами й типами музичної культури.

Література

1. *Воропаєва О. В.* Джазінг як форма взаємодії академічного та «третього» пластів у джазі : автореф. дис. на здобуття вченого ступеня канд. мистецтвознавства : 17.00.02 / Воропаєва Олена В'ячеславівна. – Х., 2009. – 19 с.
2. Джаз в Україні. Статті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uajazz.com/category/reports/>
3. Джаз в Києве. Ессе [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.jazzinkiev.com/?page=article>
4. *Олендарьов В.* До проблеми «Бах та джаз» (засади, історія і перспективи) / В. Олендарьов // І. С. Бах та його епоха в історії світової музичної культури : – Донецьк; Лейпціг, 2003. – Вип. 3: Музичне мист-во. – С. 109–116.
5. *Сарджент У.* Джаз: Генезис. Музыкальный язык. Эстетика / У. Сарджент. – М. : Музыка, 1987. – 296 с.
6. *Jacques Loussier* [Electronical publishing] / Jacques Loussier. – Mode of access: www.loussier.com/index.php?Page=info/info_contenu&id_rubrique=1&id_info=74– itle from the screen.
7. The Swingle Singers History [Electronical publishing] / The Swingle Singers History. – Mode of access : www.swinglesingers.com/history/index.html. – Title from the screen.